

Investigation of Cyber Bullying and Cyber Victimization of High School Students¹

Ferhat Bayram

Ministry of Education

Eyyüp Özkamalı

Gaziantep University Education Faculty

Abstract

This study was carried out to investigate variables of the relationship between cyber bullying and cyber victimization. The group consisted of 539 students, 343 were female and 196 were male, from 8 different high schools in Şanlıurfa. In order to determine the cyberbullying and cyber victimization levels of the students, Cyber Virtual Bully / Victim Scale was used. In order to reach the demographic information of the students, information form, which was developed by the researcher, was used. When the statistical results of the study were analyzed, it was concluded that cyberbullying and victimization scores differed in terms of gender and internet connection time, but not differ in terms of class level. In terms of the type of school, it was found that the students of Anatolian high school, science high school girls, Anatolian high schools and girls from Anatolian imam-hatip high school were more than cyberbullying scores. In terms of victimization scores, high school students, science high schools, girls' vocational high schools and Anatolian high school students were found to be higher than their female students. While the mean scores of cyber bullying and victimization did not change in terms of mother's education level, the mean scores of cyberbullying students in terms of educational status of the father is higher than that of illiterate students. When the relationship between total scores and sub-dimension mean scores of cyberbullying and cyber victimization were examined. It was found that there was a positive relationship between total scores and all sub-dimension mean scores.

Keywords: cyber bullying, cyber victimization, high school students

Inönü University
Journal of the Faculty of Education
Vol 20, No 1, 2019
pp. 303-318
DOI: 10.17679/inuefd.543251

Received : 22.03.2019

Accepted : 17.05.2019

Suggested Citation

Bayram, F. & Özkamalı, E. (2019). *Investigation of cyber bullying and cyber victimization of high school students.* *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 20(1), 303-318. DOI: 10.17679/inuefd.543251

¹ This research, the preparation of the second author's advisor is produced from the first author's master's thesis.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The conveniences that the internet brings to our daily lives are undoubtedly indisputable. However, with the widespread use of technology and the internet, the benefits are also significantly greater than the benefits of viruses, such as virus-containing emails, video or video messages, and fake social media accounts. With the spread of the internet, the use of the internet has fallen to a young age, especially by adolescents has been used too much (Soydaş, 2011; Ayas and Horzum, 2012; Peker, 2015; Tanrikulu, et al., 2015). With the rapid development and use of information and communication technologies, bullying has been carried to cyber environment and the concept of cyber bullying has been brought to the agenda. Cyber bullying is used in different names such as digital bullying, technological bullying, cyber bullying and telephone bullying depending on the vehicles used (Hinduja and Patchin, 2009). Behaviors covered by cyber bullying: short messages and e-mails that contain insults and threats, e-mails, anonymous calls, e-mails or messages sent by secret identity (Arıcak, 2009). Shariff (2008), cyber bullying, web sites, instant messaging, chat rooms, mobile phones, blogs, electronic mail to threaten other people, humiliation or sexual images and messages to send them. Willard (2007) described cyberbullying as the use of digital technology to send offensive messages to other individuals or to engage in social aggression was determined to be bullying and sexual harassment.

When the cyberbullying literature in Turkey when examined research on the prevalence of cyber bullying, cyber-bullying in recent years has been noticed that especially widespread among younger age groups. It is very difficult to have a clear knowledge of the prevalence of cyberbullying for reasons such as the fact that it is too easy to conceal the identity in cyber environments and the victims of bullying don't report the situation. Research shows that cyberbullying is a universal problem. Research in different countries reveals that cyberbullying behavior is observed in every country (Erdur-Baker, 2013). As seen in the literature presented above, it aims to find one or more victims and to perform cyberbullying in order for the cyber tyrant to display the bullying behavior. Therefore, it can be said that the concepts of cyber bullying and cyber victimization are closely related. Belsey (2008) defines cyberbullying as an individual or group's malicious and repeated use of information and communication technologies with the aim of harming other individuals. As can be seen in the definition, the basic concepts of bullying definition have been associated with information communication technologies. Shariff (2005), three characteristics of cyber bullying; the unclearness of the person who made the tyranny was determined to be bullying and sexual harassment.

Purpose

In this research, cyberbullying levels of cyberbullying and cyber victimization levels of high school students and cyber victimization levels, type of school, perceived success status, parental education level and average time spent on the internet in one day and cyberbullying average scores of cyber bullying. It is aimed to determine the relationship between.

Method

Data collection tools were applied to 620 high school students, the forms of students who did not use the internet and the forms that were filled in incorrectly were excluded from the evaluation and 539 students were evaluated. The study group of the study selected from the universe and the central districts of fine arts high school, science high school, girls vocational high school, one of the schools of the Anatolian Anatolian Imam Hatip high schools; there are a total of 539 students, 343 of which are girls (63,6) and 196 boys (36,4), of which 6 are from different schools and three are from the Anatolian high school.

The Personal Information Form which was prepared by the researcher used to collect the data related to the socio-demographic information and internet usage status of the students. In addition, the Virtual Bully / Victim Scale in developed by Ayas and Horzum (2010) was used to determine the prevalence and prevalence of cyberbullying.

Findings

In this section, whether the average of cyberbullying and cyber victimization point average of students, gender, class level and time to connect to internet (day-night), type of school, parents' education status, perceived success status, the average duration of internet connection on a day differentiated whether the differences results related to the results and the relationship between these average scores are given.

The mean score of the males was 26.23 and the mean score of the females was 21.88 ($t = -7.576, p < 0.05$). The mean score of the males was 27.87 and the mean score of the females was 24.24 ($t = -6.074, p < 0.05$).

The mean scores of cyberbullying and cyber victimization of the male students were found to be significantly higher than the independent sample t-test.

When cyberbullying point averages were analyzed, a statistically significant difference was found ($F = 7.617$; $p < 0.01$) according to the type of school they were studying. As a result of the Tukey test, there were significant differences between 4 > 2,5,6 and 3 > 5 groups. According to this difference, the average score of cyberbullying students of Anatolian high school students in science high school, girl Anatolian high school and girls Anatolian Imam Hatip high school students; female vocational high school students' cyber bullying mean score is higher than that of female Anatolian high school students. The mean scores of cyber victimization were found to be significant ($F = 11.469$; $p < 0.01$).

According to cyber bullying point averages, a statistically significant difference was found ($F = 3.239$; $p < 0.05$). Tukey test showed significant differences between the groups 1 > 2. This difference is that the average score of cyberbullying students of his father is not higher than the number of illiterate students. In other words, his father is more of an illiterate student than his father is illiterate students do cyber bullying. When cyber victimization point averages were analyzed, a statistically significant difference was found ($F = 2.664$; $p < 0.05$). As a result of the Tukey test, significant differences were found between 1 & 2 groups. This difference is that cyber victimization point averages of father's literate students are higher than literate and father of primary school graduates.

When the mean score of cyber bullying was examined, a statistically significant difference ($F = .861$; $p > 0.05$) was found. In other words, there is no significant difference between the mother's education level and the mean score of cyber bullying. When the mean score of cyber victimization was examined, a statistically significant difference was found ($F = 1.048$; $p > 0.05$). In other words, there is no significant difference between the mother's education level and the average of cyber victimization points.

When the mean score of cyber bullying was examined, a statistically significant difference was not detected ($F = .689$; $p > 0.05$). In other words, there is no significant difference between the perceived success of the students and the mean score of cyber bullying. When the mean scores of cyber victimization were evaluated, a statistically significant difference was found ($F = 3.609$; $p < 0.05$). As a result of the Tukey test, significant differences were found between 1 & 2 groups. This difference is that the students who perceive their achievement below the average score are higher than the students who have medium level and above average achievement perception. In other words, students who have six perceptions of success are more cyber victims than those with intermediate and above-average achievement perception.

When cyberbullying score averages were analyzed, a statistically significant difference was found ($F = 3.205$; $p < 0.05$) on the internet in one day. Tukey test showed that there were significant differences between 3,4 > 1 groups. This difference is that students who spend less than 1 hour at the beginning of the internet in one day have less cyber bullying scores than the students who spend 2 hours and 3 hours. In other words, it can be said that students who spend less than 1 hour a day at the top of the internet do less cyber bullying than students who spend 2 hours and 3 hours or more. In terms of cyber victimization point averages, a statistically significant difference was determined ($F = 3.097$; $p < 0.05$). Tukey test showed that there were significant differences between 3,4 > 1 groups. This difference is that students who spend less than 1 hour at the beginning of the internet in one day have less cyber victimization point averages than the students who spend 2 hours and 3 hours. In other words, it can be said that students who spend less than 1 hour a day at the top of the internet experience less cyber victimization than the students who spend 2 hours and 3 hours or more.

There was a statistically significant and positive correlation between cyberbullying and cyber victimization total score averages ($r = .544$, $p < .01$). A statistically significant and positive relationship was found between cyberbullying and cyber victimization total score averages and all sub-dimension mean scores ($r = .544$, $p < .01$).

Discussion & Conclusion

In this study, the relationship between cyberbullying and cyber victimization levels of high school students, gender, class level and time of internet connection, and cyberbullying and cyber victimization mean scores were investigated. First, it was found that the level of cyber bullying of high school students in terms of gender differed. This difference is that boys do more cyber bullying than females. There are many research results supporting this finding Topçu (2008), Ayas and Horzum, (2011), Özbay (2013), Ciminli and Kagan (2016).

In terms of cyber victimization, it was found that the scores were difference. This difference is that men have more cyber victimization. This finding may be related to more cyberbullying behavior of males. Male students spend more time in a cyber environment and can be interpreted as being exposed to more cyber bullying. There are studies in the literature that support this finding (Ayas and Horzum, 2011; Erdur-Baker

and Kavşut, 2007; Makri Botsari and Karagianni, 2014). When the results were examined, it was determined that male students were more cyber bullying than female students and they were more cyber victims. The reasons for this can be investigated in future studies.

In terms of the time interval spent on the internet, it was found that the students who spent more night time on the internet among cyber bullying average scores were more cyber bullying. When the cyber victimization point averages are examined, it is seen that the students who are connected to the internet more and more are exposed to cyber bullying.

In terms of the type of school, the mean score of cyber bullying is differentiated. Examining the findings of the Anatolian high school students; science high school, girls Anatolian high school and girls from the Anatolian Imam Hatip high school students do more cyber bullying.

When the findings are examined; arts high school, science high school, girls' vocational high school, Anatolian high school students from the Anatolian high school and girls from the Anatolian imam hatip high school students can be said to have experienced more cyber victimization. When cyber victimization and cyber bullying average scores are compared according to the type of school, it can be interpreted that students who are more cyber bullying are also exposed to cyberbullying. Topçu et al. (2008) stated that public school students experience more cyber victimization than private school students. Contrary to these findings, there are no significant differences between the students' level of cyberbullying and cyber victimization according to the school type (Ayas and Horzum, 2010; Dempsey et al., 2009; Dilber, 2013; Erdur-Baker and Kavşut, 2007).

When cyber victimization point averages are considered, it is different in terms of father education. Students with an illiterate father may be said to have more cyber victimization than students with literacy and primary school graduates. This difference can be interpreted as cyber-victimization as the level of father education increases and the ability to use information and communication technologies and increase the level of awareness.

In terms of perceived success, no significant difference was found in cyberbullying score averages. However, despite the fact that this difference is not significant, when the mean scores are considered, the group with the mean score of cyber bullying is the students who have six success perception while the group with the mean score of cyber bullying is the students with above average achievement perception. In terms of the average time allocated to the Internet in a day, cyber bullying averages were statistically different. Students who devote less than 1 hour to the Internet have less cyber bullying than students who spend 2 hours and 3 hours. This finding can be interpreted as the students who spend less time on the internet exhibit behaviors that may pose a risk in the environment because they are less in cyber environment.

Lise Öğrencilerin Siber Zorbalık Yapma ve Siber Mağdur Olma Durumlarının İncelenmesi²

Ferhat Bayram

Millî Eğitim Bakanlığı

Eyyüp Özkamalı

Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Öz

Bu çalışma, lise öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu Şanlıurfa merkezinde bulunan 8 farklı lisede öğrenim gören 343'ü kız 196'sı erkek toplam 539 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerini belirlemek için Ayas ve Horzum (2010), tarafından geliştirilen "Sanal Zorba/Kurban Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik bilgilerine ulaşmak için uzman görüşleri alınarak araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 20.00 programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırmanın istatistiksel sonuçlarına bakıldığında siber zorbalık ve mağduriyet puanları cinsiyet ve internete bağlanma zaman aralığı açısından farklılaşmaktadır.. Okul türü açısından anadolu lisesi öğrencilerinin fen lisesi, kız anadolu lisesi ve kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinin siber zorbalık puanlarından fazla olduğu bulunmuştur. Siber mağduriyet puanlarında ise güzel sanatlar lisesi, fen lisesi, kız meslek lisesi ve anadolu lisesi öğrencilerinin puan ortalamalarının kız anadolu lisesi ve kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinden yüksek olduğu bulunmuştur. Siber zorbalık ve mağduriyet puan ortalamaları anne öğrenim durumu açısından farklılaşmazken baba öğrenim durumu açısından babası okuryazar olmayan öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamaları okuryazar olanlardan daha fazla olduğu yine babası okur-yazar olmayan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamaları babası okur-yazar olan ve ilkokul mezunlarından daha fazla olduğu bulunmuştur. Siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puan ve alt boyut puan ortalamaları arasındaki ilişkiye bakıldığında ise toplam puanlar ve tüm alt boyut puan ortalamaları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar ilgili literatür ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: siber zorbalık, siber mağduriyet, lise öğrencileri

Inönü Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Dergisi
Cilt 20, Sayı 1, 2019
ss. 303-18
DOI: 10.17679/inuefd.543251

Gönderim Tarihi : 22.03.2019
Kabul Tarihi : 17.05.2019

Önerilen Atıf

Bayram, F. ve Özkamalı, E. (2019). Lise öğrencilerinin siber zorbalık yapma ve siber mağdur olma durumlarının incelenmesi. *Inönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 303-318. DOI: 10.17679/inuefd.543251

² Bu çalışma ikinci yazarın danışmanlığında yürütülen birinci yazarın yüksek lisans tezinden çıkarılmıştır.

GİRİŞ

İnternetin günlük hayatımıza getirmiş olduğu kolaylıklar şüphesiz ki tartışılmazdır. Ancak teknoloji ve internetin bu kadar yaygınlaşmasıyla birlikte yararlarının yanında virüs içerikli e-postalar, tehdit içeren görüntülü veya video mesajları, sahte sosyal medya hesapları gibi zararları da kayda değer ölçüde fazladır. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte internet kullanımı küçük yaşlara kadar düşmüş, özellikle ergenler tarafından çok fazla kullanılmaya başlanmıştır (Soydaş, 2011; Ayas ve Horzum, 2012; Peker, 2015; Tanrikulu, vd., 2015).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi ve kullanımının artmasıyla birlikte zorbalık siber ortama da taşınmış ve siber zorbalık kavramının gündeme gelmesine neden olmuştur. Siber zorbalık, kullanılan araçlara bağlı olarak dijital zorbalık, teknolojik zorbalık, siber zorbalık ve telefon zorbalığı gibi farklı isimlerde de kullanılmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2009). Siber zorbalık kapsamında ele alınan davranışlar: hakaret ve tehdit içeren kısa mesajlar ve e-postalar, virüslü e-postalar, isimsiz çağrılar, gizli kimlikle yollanan e-posta veya mesajlar gibi zararlı faaliyetlerdir (Arıcak, 2009). Shariff (2008)'a göre siber zorbalık, web siteleri, anlık mesajlaşma, sohbet odaları, cep telefonları, bloglar, elektronik posta aracılığıyla diğer bireylerin tehdit edilmesi, aşağılanması veya onlara cinsel içerikli resimler ve mesajlar gönderilmesidir. Willard (2007), siber zorbalığı dijital teknolojinin diğer bireylere rahatsız edici mesaj göndermek veya sosyal saldırıgancılık yapmayı amaçlayarak kullanması şeklinde tanımlamıştır.

Belsey (2008), siber zorbalığı bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermeyi amaçlayarak kötü niyetle ve tekrarlı şekilde kullanması olarak tanımlamaktadır. Tanımda da görüldüğü üzere zorbalık tanımının temel kavramları bilgi iletişim teknolojileri ile ilişkilendirilmiştir. Shariff (2005), siber zorbalığın üç özelliğini; zorbalığı yapan kişinin kimliğinin belirsiz olması, zorbalığa çok sayıda kişinin seyirci olması ve cinsel taciz olarak belirlemiştir. Siber zorbalık literatürüne bakıldığında Türkiye'de siber zorbalığın yaygınlığı ile ilgili araştırmalar incelendiğinde siber zorbalığın son yıllarda özellikle genç yaş grubu arasında yaygınlaştığı fark edilmektedir. Siber ortamda kimliğin gizlenmesinin çok kolay olması ve zorbalık mağdurlarının durumu bildirmemeleri gibi sebeplerden dolayı siber zorbalığın yaygınlığı için net bir bilgi sahibi olmak oldukça zordur. Araştırmalar siber zorbalığın evrensel bir problem olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Farklı ülkelerde yapılan araştırmalar siber zorbalık davranışlarının her ülkede gözlemlendiğini gözler önüne sermektedir (Erdur-Baker, 2013).

Uluslararası literatürde siber zorbalığın yaygınlığı ile ilgili araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Yapılan araştırmalara bakıldığında birbirinden farklı sonuçlar ortaya çıksa da tüm dünyada ortak bir sorun olarak ön plana çıktığı görülmektedir. ABD'de siber zorbalık, tahmin edilenden çok daha yaygın bir sorun haline gelmiş ve 6-12. sınıf arasında okuyan öğrencilerin %20 ile %40'ının en az bir kere siber zorbalık mağduru olduğu anlaşılmıştır (Arıcak, 2011). Araştırmalarda siber zorbalıkla ilgili pek çok tanımla karşılaşmaktayız ancak siber mağduriyetle ilgili yapılan tanımlar siber zorbalığa oranla daha kısıtlıdır. Arıcak, Tanrikulu ve Kınay (2012,) siber mağduriyeti, bilgi iletişim teknolojileri vasıtasıyla birey veya grubun, özel ya da tüzel bir kişiliğin, teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verici davranışlara maruz kalması ve bu davranışlardan dolayı maddi-manevi mağdur olması durumu olarak tanımlamışlardır. Genel olarak siber mağduriyet, siber zorbalığa maruz kalmayı ve bu durumdan etkilenmeyi kapsamaktadır. Geleneksel zorbalıkla karşılaşan mağdurlarından daha fazla yıkıcı etkileri olduğu belirtilen siber mağdurların, psikolojik olarak iyileşme sürelerinin de daha fazla zaman aldığı belirtilmiştir. Siber zorbalığa ait zaman ve mekân kavramının olmadan gerçekleştirilebilmesi siber mağduriyetin etkisinin ve kitlesinin büyümesine neden olmaktadır (Blair, 2003).

Yukarıda sunulan literatür bilgisinde görüldüğü gibi siber zorbanın zorbalık davranışını sergilemesi için bir veya birden çok mağdur bulmayı ve siber zorbalık eylemini gerçekleştirmeyi amaçlar. Bu nedenle siber zorbalık ve siber mağduriyet kavramlarının birbiri ile çok yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Bu araştırmada, lise öğrencilerinin siber zorbalık yapma ve siber mağdur olma düzeylerinin cinsiyet, internete bağlanma zaman aralığı, okul türü, algılanan başarı durumu, anne-baba eğitim düzeyi ve bir günde internette geçirilen ortalama süre değişkenleri ve siber zorbalık ile siber mağduriyet toplam puan ve altboyut puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla yapılan araştırma, siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişki ve ilgili bağımsız değişkenler açısından literatüre sunacağı katkı açısından önemli olduğu söylenebilir.

YÖNTEM

Araştırma Metodu

Araştırma betimleyici araştırma türünde tarama ve ilişkisel tarama modelinde, nicel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Sosyal bilimlerde oldukça yaygın olarak kullanılan tarama araştırmaları yürütüldüğü gruptaki bireylerin bir olgu ve olayla ilgili görüş ve tutumlarının alındığı, olgu ve olayların betimlendiği çalışmalardır (Karakaya, 2009). İlişkisel tarama modelleri ise değişkenler arasındaki birlikte ortaya çıkan değişimi ve derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. Bu modelde aralarında ilişki aranacak değişkenler değer verme ve ölçme yoluyla, ilişkisel bir çözümlenmeye olanak verecek şekilde sembolleştirilir (Karasar, 2005). Edinilen bulguların bir şekilde sayısal değerlere dönüştürülmesi ve ölçülebilecek hale getirilmesi nicel araştırmaların temel ilkesidir (Ekiz, 2013).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada lise öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları ile cinsiyet, okul türü, algılanan başarı durumu anne-baba eğitim düzeyi ve bir günde internette geçirilen ortalama süre arasındaki farklara bakılmıştır ayrıca, siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

Çalışma Grubu

Veri toplama araçları 620 ortaöğretim öğrencisine uygulanmış, internet kullanmayan öğrencilerin formları ve hatalı doldurulmuş formlar değerlendirme dışında bırakıldıktan sonra 539 öğrenci formu değerlendirilmeye alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu evrenden seçilen ve merkez ilçelerde bulunan güzel sanatlar lisesi, fen lisesi, kız meslek lisesi, kız anadolu imam hatip lisesi okullarından birer; kız anadolu lisesinden iki ve anadolu lisesinden üç okul olmak üzere 6 farklı okul türü ve toplamda 8 okulda okumakta olan 343'ü kız (63,6), 196'sı erkek (36,4) öğrenci olmak üzere toplam 539 öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Sanal Zorba/Kurban Ölçeği

Araştırmaya katılan öğrencilere ilişkin sosyo-demografik bilgileri ve internet kullanım durumlarına ilişkin verileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Ayrıca, siber zorbalığın biçimlerini ve yaygınlığını belirlemek üzere Ayas ve Horzum (2010), tarafından geliştirilen "Sanal Zorba/Kurban Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçekte, araştırmacının bağımlı değişkenlerine ilişkin siber zorbalık düzeyini belirlemek amacıyla "Ben Yaptım" sütunu altında 19 soru; siber mağduriyet düzeyini belirlemek amacıyla "Bana Yapıldı" sütunu altında 19 soru yer almaktadır. Katılımcıların ölçekteki maddeleri "her zaman, sık sık, ara sıra, nadiren ve hiçbir zaman" olarak yapılandırılan skala üzerinde yanıtlamaları istenmiştir. Siber Zorba Ölçeği ile Siber Kurban Ölçeği 19'ar soru ve üçer alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlar "Siber ortamda cinsel zorba/kurban", "Siber ortamda engelleme ve zarar verme zorba/kurban" ve "Siber ortamda söylenti çıkarma zorba/kurban" şeklinde adlandırılmıştır. Siber zorba ölçeğinin 19 madde toplam iç tutarlılık katsayısı 0.81 ve siber kurban ölçeğinin 19 madde toplam iç tutarlılık katsayısı 0,81 olarak bulunmuştur (Ayas ve Horzum, 2010). Ölçeğin siber zorba ve siber kurban boyutlarından alınabilecek en düşük puan 19 en yüksek puan 95'tir. Bu ölçeklerden alınan puanlar arttıkça siber zorba ve siber kurban olma düzeyleri artmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma için toplanan verilerin analizinde SPSS 20.0.0 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistik teknikleri ile değişkenlere ilişkin ortalama, standart sapma, frekans ve yüzdelik değerler bulunmuştur. Verilerin analizinde öncelikle verilerin normal dağılım gösterme durumu ile ilgili Kolmogorov-Simorov testi yapılmış ve her bir değişken için verilerin normal dağılım göstermediği görülmüştür. Yapılan logaritmik dönüşüm sonucunda varyansların homojen olduğu ve verilerin normal dağılıma uyduğu görülmüştür.

Ön şartlar sağlandığında ve örneklem büyüklüğünün 30'un üzerinde olduğu durumlarda parametrik testler ile analiz yapılmasının daha doğru ve etkili olacağı bilinmektedir (Akbulut, 2010). Siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları ile cinsiyet ve internete bağlanma zaman aralığı arasındaki farkın anlamlılığını sınamak için "Bağımsız grup t-testi" çoğunlukla kullanılmaktadır. Bu araştırmada siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeği puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için

bağımsız grup t-testinden yararlanılmıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının anne-baba öğrenim durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Son olarak siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi incelemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Tüm istatistiksel analizler için anlamlılık düzeyi 0,05 olarak alınmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamalarının cinsiyet, ve internete bağlanma zaman aralığı (gece-gündüz), okul türü, anne-baba eğitim durumu, algılanan başarı durumu, bir günde internete ortalama bağlanma süresi değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını gösteren sonuçlara ve bu puan ortalamaları arasındaki ilişkiyle ilgili sonuçlara yer verilmiştir.

Tablo 1

Cinsiyete göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları arasındaki farka ait t-testi tablosu

	Cinsiyet	n	\bar{X}	SS	t	p
Siber Zorbalık	Kadın	343	21.88	.077	-7.576	.000
	Erkek	196	26.23	.124		
Siber Mağduriyet	Kadın	343	24.24	.099	-6.074	.000
	Erkek	196	27.87	.112		

SD=537

Siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında erkeklerin puan ortalaması 26.23 iken kızların puan ortalaması 21,88 olarak bulunmuştur (t= -7,576, p<0.05). Siber mağduriyet puan ortalamaları açısından ise erkeklerin puan ortalaması 27.87, kızların puan ortalaması 24,24 olarak bulunmuştur (t=-6,074, p<0.05). Araştırmaya katılan erkek öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları yapılan bağımsız örneklem t-testine göre anlamlı derecede kızlardan yüksek bulunmuştur.

Tablo 2

İnternete daha çok gündüz veya gece bağlanma durumuna göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları arasındaki farka ait t-testi tablosu

	İnternete daha çok gündüz mü gece mi bağlanıyorsunuz?	n	\bar{X}	SS	t	p
Siber Zorbalık	Gündüz	313	22.54	.084	-3.356	.001
	Gece	226	24.74	.120		
Siber Mağduriyet	Gündüz	313	24.91	.107	-2.909	.004
	Gece	226	26.46	.107		

SD=537

Siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında internete daha çok gece bağlanan öğrencilerin puan ortalamaları 24,74 iken internete daha çok gündüz bağlanan öğrencilerin puan ortalaması 22,54 olarak bulunmuştur (t=-3,356, p<0,05). Siber mağduriyet puan ortalamaları açısından ise internete daha çok gece bağlanan öğrencilerin puan ortalaması 26,46 iken daha çok gündüz bağlanan öğrencilerin puan ortalaması 24,91 olarak bulunmuştur (t=-2,909, p<0,05). Araştırmanın bulgularına bakıldığında internete daha çok gece bağlanan öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları gündüz bağlanan öğrencilere göre anlamlı ve yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 3

Okul Türüne Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

	<i>Betimsel İstatistik Değerleri</i>				<i>ANOVA Sonuçları</i>						
	Okul Türü	n	\bar{X}	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	p	Anlamlı Fark
Siber Zorbalık	1.Güzel Sanatlar Lisesi	46	24.41	.123	G. Arası	1523.11	5	304.624			4>2, 5, 6,
	2.Fen Lisesi	48	22.02	.082	G. İçi	29870.77	533	56			3>5
	3.Kız Meslek Lisesi	51	23.49	.095	Toplam	31393.89	538				
	4.Anadolu Lisesi	217	25.18	.114					7.617	.00	
	5.Kız Anadolu Lisesi	70	20.79	.054							
	6.Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	107	21.95	.082							
	Toplam	539	23.46	.102							
Siber Mağduriyet	1.Güzel Sanatlar Lisesi	46	28.15	.131	G. Arası	2304.40	5	304.624			1,2,3,4>5,6
	2.Fen Lisesi	48	25.79	.097	G. İçi	29870.77	533	56.043			
	3.Kız Meslek Lisesi	51	26.67	.110	Toplam	31393.89	538				
	4.Anadolu Lisesi	217	27.02	.105					11.469	.00	
	5.Kız Anadolu Lisesi	70	22.30	.080							
	6.Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	107	22.96	.097							
	Toplam	539	25.56	.108							

Siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, öğrenim gördükleri okul türüne göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=7.617$; $p<0.01$) tespit edilmiştir. Tukey testi sonucunda 4>2,5,6 ve 3>5 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, anadolu lisesi öğrencilerinin siber zorbalık puan ortalamalarının fen lisesi, kız anadolu lisesi ve kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilerine göre; kız meslek lisesi öğrencilerinin siber zorbalık puan ortalamalarının kız anadolu lisesi öğrencilerine göre anlamlı ve yüksek olduğu şeklindedir. Siber mağduriyet puan ortalamaları, öğrenim gördükleri okul türüne göre anlamlı bir farklılık ($F=11.469$; $p<0.01$) tespit edilmiştir. Tukey testi sonucunda 1,2,3,4>5,6 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, güzel sanatlar lisesi, fen lisesi, kız meslek lisesi ve anadolu lisesi öğrencilerinin siber mağduriyet puan ortalamalarının kız anadolu lisesi ve kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinden anlamlı ve yüksek olduğu şeklindedir.

Tablo 4

Baba Öğrenim Durumuna Göre Siber ve Zorbalık Siber Mağduriyet Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

	<i>Betimsel İstatistik Değerleri</i>				<i>ANOVA Sonuçları</i>						
	Baba Öğrenim Durumu	n	\bar{X}	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	p	Anlamlı Fark
Siber Zorbalık	1.Okur-Yazar Değil	45	27	.135	G. Arası	767.76	5	147.55			1>2
	2.Okur-Yazar	37	21.76	.074	G. İçi	30656.13	533	57.52			
	3.İlkokul	153	23.19	.104	Toplam	31393.89	538				
	4.Ortaokul	127	23.08	.078					3.239	.007	
	5.Lise	102	23.81	.106							
	6.Üniversite	75	22.89	.106							
	Toplam	539	23.46	.101							
Siber Mağduriyet	1.Okur-Yazar Değil	45	28.31	.126	G. Arası	630.59	5	126.12			1>2,3
	2.Okur-Yazar	37	23.19	.079	G. İçi	33046.44	533	62.00			
	3.İlkokul	153	24.91	.112	Toplam	33677.02	538				
	4.Ortaokul	127	25.65	.104					2.664	.02	
	5.Lise	102	25.93	.106							
	6.Üniversite	75	25.72	.101							
	Toplam	539	25.56	.108							

Siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, baba öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=3.239$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Tukey testi sonucunda 1>2 grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, babası okur-yazar olmayan öğrencilerinin siber zorbalık puan ortalamalarının babası okur-yazar olan öğrencilere göre anlamlı ve yüksek olduğu şeklindedir. Bir başka deyişle babası okur-yazar olmayan öğrenciler, babası okuryazar olan öğrencilere göre daha çok siber zorbalık

yapmaktadır. Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, baba öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=2.664$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Tukey testi sonucunda $1>2,3$ grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, babası okur-yazar olmayan öğrencilerinin siber mağduriyet puan ortalamalarının babası okur-yazar olan ve ilkokul mezunu olan öğrencilere göre anlamlı ve yüksek olduğu şeklindedir.

Tablo 5

Anne Öğrenim Durumuna Göre Siber Zorbalk ve Siber Mağduriyet Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

<i>Betimsel İstatistik Değerleri</i>					<i>ANOVA Sonuçları</i>					Anlamlı Fark
Anne Öğrenim Durumu	n	\bar{X}	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	P	
Siber Zorbalk	1.Okur-Yazar Değil	212	23.72	.110	G. Arası	299.32	5	59.86		
	2.Okur-Yazar	50	23.26	.088	G. İçi	31094.58	533	58.34		
	3.İlkokul	146	22.83	.082	Toplam	31393.89	538		.861	.51
	4.Ortaokul	66	23.67	.103						
	5.Lise	41	25.34	.139						
	6.Üniversite	24	21.67	.082						
Toplam	539	23.46	.102							
Siber Mağduriyet	1.Okur-Yazar Değil	212	24.96	.109	G. Arası	263.67	5	52.74		
	2.Okur-Yazar	50	25.46	.094	G. İçi	33413.35	533	62.69		
	3.İlkokul	146	25.71	.105	Toplam	33677.02	538		1.048	.39
	4.Ortaokul	66	26.73	.117						
	5.Lise	41	26.88	.121						
	6.Üniversite	24	24.58	.092						
Toplam	539	25.56	.108							

Siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, anne öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=.861$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin anne öğrenim durumu ile siber zorbalık puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, anne öğrenim durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=1.048$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin anne öğrenim durumu ile siber mağduriyet puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Tablo 6

Algılanan Başarı Durumuna Göre Siber Zorbalk ve Siber Mağduriyet Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

<i>Betimsel İstatistik Değerleri</i>					<i>ANOVA Sonuçları</i>					Anlamlı Fark
Size Göre Başarı Durumunuz Nasıl?	n	\bar{X}	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	p	
Siber Zorbalk	1.Ortalamanın Altı	36	24.00	.093	G. Arası	26.36	3	8.79		
	2.Orta Düzey	340	23.54	.102	G. İçi	31367.53	535	58.63		
	3.Ortalamanın Üstü	139	23.14	.036	Toplam	31393.89	538		.490	.69
	4.Ortalamanın Çok Üstü	24	23.42	.133						
	Toplam	539	23.46	.102						
Siber Mağduriyet	1.Ortalamanın Altı	36	28.78	.115	G. Arası	482.88	3	160.96		1>2,3
	2.Orta Düzey	340	25.60	.106	G. İçi	33194.15	535	62.05		
	3.Ortalamanın Üstü	139	24.69	.101	Toplam	33677.02	538		3.609	.01
	4.Ortalamanın Çok Üstü	24	25.13	.136						
	Toplam	539	25.56	.108						

Siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, Algılanan başarı durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=.689$; $p>0.05$) tespit edilmemiştir. Bir başka deyişle öğrencilerin algılanan başarı durumu ile siber zorbalık puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, algılanan başarı durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=3.609$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Tukey testi sonucunda $1>2,3$ grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, başarısını ortalamanın altında algılayan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarının orta düzey ve ortalamanın üstü başarı algısına sahip olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu şeklindedir. Bir başka

deyişle, ortalamanın altı başarı algısına sahip olan öğrenciler orta düzey ve ortalamanın üstü başarı algısına sahip olan öğrencilere göre daha fazla siber mağdur olmuşlardır.

Tablo 7

Bir Günde İnternete Ortalama Bağlanma Süresine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puan Ortalamaları Arasındaki Farka Ait ANOVA Sonuçları

		Betimsel İstatistik Değerleri			ANOVA Sonuçları						
Ortalama olarak günde kaç saatinizi internete ayırmaktasınız?		n	\bar{X}	SS	Var K.	K.T.	SD	K.O.	F	p	Anlamlı Fark
Siber Zorbalık	1.1 Saatten Az	247	22.52	.091	G. Arası	554.253	3	184.75			3,4>1
	2.1 Saat	115	23.37	.105	G. İçi	30839.64	535	57.64			
	3.2 Saat	79	25.04	.114	Toplam	31393.89	538		3.205	.00	
	4.3 Saat ve Üzeri	98	24.65	.106							
	Toplam	539	23.46	.102							
Siber Mağduriyet	1.1 Saatten Az	247	24.62	.109	G. Arası	574.80	3	191.60			3,4>1
	2.1 Saat	115	25.46	.102	G. İçi	33102.23	535	61.87			
	3.2 Saat	79	26.47	.099	Toplam	33677.02	538		3.097	.00	
	4.3 Saat ve Üzeri	98	27.29	.110							
	Toplam	539	25.56	.108							

Siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında, bir günde internete ortalama zaman ayırma durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=3.205$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Tukey testi sonucunda $3,4>1$ grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, bir günde internet başında 1 saatten az zaman geçiren öğrencilerin 2 saat ve 3 saat ve üzeri zaman geçiren öğrencilere göre daha az siber zorbalık puanlarına sahip olduğu şeklindedir. Bir başka deyişle internet başında bir günde 1 saatten az zaman geçiren öğrencilerin 2 saat ve 3 saat ve üzeri saat zaman geçiren öğrencilere göre daha az siber zorbalık yaptıkları söylenebilir. Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında, Bir günde internete ortalama zaman ayırma durumuna göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık ($F=3.097$; $p<0.05$) tespit edilmiştir. Tukey testi sonucunda $3,4>1$ grupları arasında anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir. Bu fark, bir günde internet başında 1 saatten az zaman geçiren öğrencilerin 2 saat ve 3 saat ve üzeri zaman geçiren öğrencilere göre daha az siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olduğu şeklindedir. Bir başka deyişle internet başında bir günde 1 saatten az zaman geçiren öğrencilerin 2 saat ve 3 saat ve üzeri saat zaman geçiren öğrencilere göre daha az siber mağduriyet yaşadıkları söylenebilir.

Tablo 8

Siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puan ve alt boyut puan ortalamaları arasındaki ilişkiye ait pearson korelasyon tablosu

		Siber Zorbalık				Siber Mağduriyet			
		Siber Zorbalık	Söylenti çıkarma	Cinsel Zorbalık	Engelleme Zarar Verme	Siber Mağduriyet	Söylenti Çıkarma	Cinsel Zorbalık	Engelleme Zarar Verme
Siber Zorbalık	Siber Zorbalık	r	1						
	Söylenti çıkarma	r	.726**	1					
	Cinsel Zorbalık	r	.851**	.572**	1				
	Engelleme Zarar Verme	r	.869**	.527**	.659**	1			
	Siber Mağduriyet	r	.544**	.375**	.387**	.455**	1		
Siber Mağduriyet	Siber Mağduriyet	p	.000	.000	.000				
	Söylenti Çıkarma	p	.000	.000	.000	.737**	1		
	Cinsel Zorbalık	p	.000	.000	.000	.000	.000	1	
	Engelleme Zarar Verme	p	.000	.000	.000	.000	.000	.000	1
	Siber Zorbalık	p	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000

** $p<.01$

Siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puan ortalamaları ve tüm alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğu saptanmıştır. Tablo 8'e bakıldığında siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında en yüksek ilişki siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puanları arasında pozitif yönlü olarak bulunmuşken ($r = .544, p < .01$) en düşük ilişki siber zorbalık alt boyutlarından söylenti çıkarma ve siber mağduriyet alt boyutlarından cinsel mağduriyet arasında pozitif yönlü bulunmuştur ($r = .260, p < .01$).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında lise öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin cinsiyet ve internete bağlanma zaman aralığı arasındaki ilişki ve siber zorbalık ve siber mağduriyet puan ortalamaları arasındaki ilişki incelenmiştir. İlk olarak lise öğrencilerinin cinsiyet açısından siber zorbalık yapma düzeylerinin farklılaştığı bulunmuştur. Bu farklılık erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorbalık yaptığı yönündedir. Bu bulguyu destekleyen birçok araştırma sonucu bulunmaktadır Topçu (2008), Ayas ve Horzum, (2011), Özbay (2013), Ciminli ve Kağan (2016). Bu farklılaşmanın birden fazla nedeni olabilir. Soydaş (2011) çalışmasında ergenlerin iletişim teknolojilerini kullanma durumlarını incelemiş ve erkeklerin kızlardan daha çok teknolojik alete sahip olduğunu belirlemiştir. Kullanımın cinsiyete göre değerlendirildiğinde erkeklerin daha çok kendi odalarında, internet kafelerde ve erişimin olabileceği yerlerde kullandıkları kızların ise evlerinde, akrabalarında ve arkadaşlarının yanında daha çok kullandıkları belirtilmiştir. Siber mağduriyet açısından bakıldığında puanlarının farklılaştığı bulunmuştur. Bu farklılık erkeklerin daha fazla siber mağduriyet yaşadığı yönündedir. Bu bulgu, erkeklerin daha fazla siber zorbalık yapma davranışıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Erkek öğrenciler siber ortamda daha fazla zaman geçirdikleri için daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıkları şeklinde yorumlanabilir. Literatürde bu bulguyu destekleyen araştırmalar (Ayas ve Horzum, 2011; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Makri Botsari ve Karagianni, 2014) mevcuttur. Sonuçlar incelendiğinde ilk olarak bu çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptığı ve daha fazla siber mağdur oldukları belirlenmiştir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu durumun nedenleri araştırılabilir.

İnternette geçirilen zaman aralığı açısından siber zorbalık puan ortalamaları arasında internette daha çok gece zaman geçiren öğrencilerin daha fazla siber zorbalık yaptığı yönünde farklılık bulunmuştur. Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında ise yine anlamlı düzeyde farklılaşmakta olup internete daha çok gece bağlanan öğrencilerin daha çok siber zorbalığa maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, internete daha çok gece bağlanan öğrencilerin daha fazla siber zorbalık yaptıkları yönündeki bulguyla paralellik göstermektedir. Gece internete daha çok giren öğrencilerin daha fazla siber mağduriyet yaşamaları ebeveyn kontrolünün daha az olması ya da hiç olmamasından kaynaklanıyor olabilir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda bu durumun nedenleri araştırılabilir.

Okul türü açısından bakıldığında siber zorbalık puan ortalamaları farklılaşmaktadır. Ortaya çıkan bulgular incelendiğinde anadolu lisesi öğrencilerinin; fen lisesi, kız anadolu lisesi ve kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinden daha fazla siber zorbalık yapmaktadırlar. Bunun sebebi anadolu lisesine giden öğrencilerin akademik motivasyonlarının fen lisesine giden öğrencilere göre daha az olmasından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilere göre yüksek olmasının sebebi ise anadolu liseleri karma okullar olduğu için erkek öğrencilere teknoloji kullanımı konusunda daha fazla olanak tanınması olabilir. Bu bulgu ile paralellik gösteren Çivilidağ ve Cooper (2013)'ün araştırmasına göre anadolu liselerindeki öğrencilerin genel lise ve diğer okul türlerinde okuyan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptıkları yönündedir. Özdemir (2015), anadolu lisesi öğrencilerinin fen lisesi ve meslek lisesi öğrencilerine göre daha fazla siber zorbalık yaptığını bulgulamıştır. Literatürde bu değişkenle ilgili farklı araştırmalar söz konusudur. Ayas ve Horzum (2010) ise özel lise ve sınavla alınan anadolu liselerinde okuyan öğrencilerin diğer lise türlerinde okuyan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptıklarını belirtmiştir. Ayrıca kız meslek lisesi öğrencilerinin kız anadolu lisesi öğrencilerinden daha fazla siber zorbalık yaptıkları söylenebilir. Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında okul türü açısından farklılaşmaktadır. Ortaya çıkan bulgular incelendiğinde; güzel sanatlar lisesi, fen lisesi, kız meslek lisesi, anadolu lisesi öğrencilerinin kız anadolu lisesi ve kız anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinden daha fazla siber mağduriyet yaşadıkları söylenebilir. Okul türüne göre siber mağduriyet ve siber zorbalık puan ortalamaları karşılaştırıldığında daha çok siber zorbalık yapan öğrencilerin aynı zamanda daha çok siber zorbalığa maruz kaldıkları şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgu, siber zorbalığın deneyimleme yoluyla öğrenildiği şeklinde yorumlanabilir. Topçu vd. (2008), devlet okulu öğrencilerinin özel okul öğrencilerine göre daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını belirtmiştir. Bu bulguların aksine öğrencilerin okul türüne göre siber zorbalık ve siber mağdur olma

düzeyleri arasında anlamlı fark bulmayan çalışmalar da (Ayas ve Horzum, 2010; Dempsey vd., 2009; Dilber, 2013; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007) mevcuttur. Bu bulgulardan yola çıkarak anadolu lisesi, baba öğrenim durumu açısından bakıldığında siber zorbalık puan ortalamaları açısından farklılık bulunmuştur. Ortaya çıkan bulgular incelendiğinde; okur-yazar olmayan babaya sahip olan öğrenciler okur-yazar olan babaya sahip olan öğrencilerden daha fazla siber zorbalık yapmaktadırlar. Bu fark, baba öğrenim düzeyinin artmasıyla babanın bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma düzeyi ve farkındalık düzeyinin artmasından kaynaklanıyor şeklinde yorumlanabilir. Literatürde bu değişkenle ilgili az sayıda çalışma olmakla beraber farklı bulgular ortaya çıkmıştır. (Çiftçi, 2015) çalışmasında üniversite ve lise mezunu babaya sahip olan öğrenciler ilkökul mezunu babaya sahip olan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptıklarını ifade etmiştir. Evgeü (2014) ve Türkoğlu (2013) baba eğitim düzeyi üniversite olan öğrenciler, baba eğitim düzeyi ilk ve ortaokul olan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptıkları yönünde bulgulara ulaşmıştır. Serin (2012) ise ilköğretim öğrencileri ile yaptığı çalışmada ebeveyn eğitim durumunun siber mağdur olma ile ilişkilendirmenin tek başına etkili bir değişken olmadığını belirtmiştir. Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında yine baba öğrenim durumu açısından farklılaşmaktadır. Okur-yazar olmayan babaya sahip olan öğrenciler, okur-yazar ve ilkökul mezunu babaya sahip olan öğrencilerden daha fazla siber mağduriyet yaşadıkları söylenebilir. Bu fark, siber zorbalıkta olduğu gibi siber mağduriyette de baba öğrenim düzeyi arttıkça bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma becerisi ve farkındalık düzeyinin artmasından kaynaklanıyor şeklinde yorumlanabilir. Literatürde yapılan çalışmayı destekler nitelikte olan Karlier-Soydaş (2011) ise anne ve babaların eğitim düzeyi düştükçe siber zorbalığa maruz kalma ve siber zorba davranışlarının arttığını ifade etmiştir. Yine Çiftçi (2015)'ye göre ilk okul mezunu babaya sahip olan öğrenciler, ortaokul, lise ve üniversite mezunu babaya sahip olan öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyet yaşamaktadırlar.

Anne öğrenim durumu açısından bakıldığında Siber zorbalık puan ortalamaları açısından bir farklılık bulunmamıştır. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen en çok siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan grup annesi lise mezunu olanlar iken en az siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan grup ise annesi üniversite mezunu olan öğrencilerdir. Literatürde bu değişkenle ilgili sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu bulguyu destekler nitelikte olan (Dilber, 2013) çalışmasında anne eğitim düzeyi ile siber zorbalık arasında bir ilişkinin olmadığını ifade etmiştir. Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında yine annelerinin öğrenim durumu açısından farklılık tespit edilmemiştir. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olan grup annesi lise mezunu olanlar iken en az siber mağduriyet puan ortalamalarına sahip olan grup ise annesi üniversite mezunu olan öğrencilerdir. Literatür incelendiğinde Sarak (2012), annenin eğitim düzeyi düştükçe siber mağduriyet düzeyinin yükseldiğini bulgulamıştır. (Çiftçi, 2015) çalışmasında, ilkökul anneye sahip olan öğrenciler, ortaokul, lise ve üniversite mezunu anneye sahip olan öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını belirtmiştir. (Sarak, 2012), eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlere sahip olan öğrencilerini eğitim düzeyi daha yüksek ebeveynlere sahip olan öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptığı ve yine daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını belirtmiştir. Ebeveynler bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma konusundaki bilgi ve becerilerini arttırmalıdır. Bu sayede siber ortamda oluşabilecek riskli davranışlara karşı çocukları koruyabilir ve onların neler yaptığını kontrol edebilirler.

Algılanan başarı durumu açısından Siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında farklılık tespit edilmemiştir. Ancak bu farkın anlamlı çıkmamasına rağmen puan ortalamalarına bakıldığında en çok siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan grup ortalamasının altı başarı algısına sahip olan öğrenciler iken en az siber zorbalık puan ortalamalarına sahip olan grup ise ortalamasının üstü başarı algısına sahip olan öğrencilerdir. Literatür incelendiğinde bu bulguyla ortak sonuçlara ulaşan araştırmalar (Bingöl, 2013; Li, 2007; Özdemir, 2015) mevcuttur. Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında ise algılanan başarı durumuna göre farklılık tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bulgular incelendiğinde; "ortalamanın altı" başarı algısına sahip olan öğrenciler "orta düzey" ve "ortalamanın üstü" başarı algısına sahip olan öğrencilere göre daha çok siber mağduriyet yaşamaktadırlar. Bu bulgu, siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin akademik başarısı ve derslere olan ilgisinin azaldığı şeklinde yorumlanabilir. Literatür incelendiğinde, Schneider vd. (2012), siber mağdurların okul başarısının düşük olduğunu, Tokunaga (2010), akademik sorunlarla siber mağduriyetin ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. (Özbay, 2013) yaptığı araştırmada ergenlerde algılanan ders başarısı "düşük" ve "çok düşük" olan öğrencilerin algılanan ders başarıları "iyi" olan öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını belirtmiştir. Agatson vd. (2007) yaptıkları araştırmada siber mağduriyet yaşayan öğrencilerin okuldan soğuma, kaçma, akademik başarılarında düşüş ve derse odaklanamama gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Öğrencilerin evde ve okulda bilgisayar ve internet kullanım süreleri ve bilgisayar oyunları oynama süresinin uzun olması akademik başarılarını düşürdüğü bulunmuştur (Elmas, Kete, Hızlısoy ve Kumral, 2015; Gürsakal, 2012).

Bir günde internete ayrılan ortalama zaman açısından siber zorbalık puan ortalamalarına bakıldığında istatistiksel olarak farklılık bulunmuştur. İnternete 1 saatten az zaman ayıran öğrenciler 2 saat ve 3 saat ve üzeri zaman ayıran öğrencilere göre daha az siber zorbalık yapmışlardır. Bu bulgu, internette daha az zaman geçiren öğrencilerin siber ortamda daha az kaldığı için o ortamda risk oluşturabilecek davranışlar sergilediği şeklinde yorumlanabilir. Literatürde bu bulgu ile paralel olarak, (Özby, 2013), yaptığı araştırmada bir günde internete hiç girmeyen, bir saat, iki saat, üç saat ve dört saat giren öğrenciler bir günde beş saat ve üzeri internete giren öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yapmakta ve daha fazla siber mağdur olmaktadır. Siber mağduriyet puan ortalamalarına bakıldığında yine bir günde internete ayrılan ortalama süre açısından farklılık bulunmuştur. Bulgular neticesinde; internete günde ortalama 1 saatten az zaman ayıran öğrenciler; 2 saat, 3 saat ve üzeri zaman ayıran öğrencilere göre daha az siber zorbalığa maruz kalmaktadırlar. Bu sonuç, siber zorbalıkta olduğu gibi internet başında geçirilen zaman azaldıkça o ortamdaki zorbalık davranışlarında daha az maruz kaldığı şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgulara benzer şekilde Özby (2013) günde internete üç saat giren öğrenciler, internete hiç girmeyen öğrencilere ve bir saat giren öğrencilere göre daha fazla siber mağduriyet yaşadıklarını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Dilber (2013), internet kullanım süresi arttıkça siber mağduriyet düzeyinin de arttığını belirtmiştir. Yani internette geçirilen sürenin artmasıyla beraber birey daha fazla siber zorbalığa maruz kalabileceği söylenebilir. Kavuk (2011) ve Peker vd. (2012) tarafından yapılan araştırmalarda internette geçirilen süre arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyetin arttığını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet toplam puan ve alt boyut puan ortalamaları arasındaki ilişki açısından bakıldığında pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu bulgu siber zorbalığın öğrenilmiş bir davranış olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Literatürde bu bulguyu destekler nitelikte olan (Özdemir, 2015; Çiftçi, 2015; Eroğlu, 2011; Bingöl, 2013; Eroğlu, 2014) çalışmaların aksine Dilber (2013), ergenlerde yaptığı bir çalışmada siber zorbalık ile siber mağduriyet arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmiştir.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Agatston, P.W., Kowalski, R., and Limber, S. (2007). Students perspectives on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health*, (41), 59-60. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.09.003
- Akbulut, Y. (2010). *Sosyal bilimlerde SPSS uygulamaları: Sık kullanılan istatistiksel analizler ve açıklamalı SPSS çözümleri*. İdeal Kültür Yayıncılık.
- Arıca, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Arıca, O.T. (2011). Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi*, 6, 10-12.
- Arıca, O.T., Tanrıkulu, T. ve Kınay, H. (2012). Siber mağduriyet ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11, 1-6.
- Ayas, T., Horzum, M.B. (2011). Ortaöğretim öğrencilerinin siber zorba ve mağdur olma düzeylerinin okul türü ve cinsiyet açısından incelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 10(20), 139-159.
- Ayas, T., Horzum, M. B. (2010). Siber zorba/kurban ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, 19, 1-17.
- Ayas, T., Horzum, M.B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin siber zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380.
- Belsey, B. (2008). *Cyberbullying*. <http://www.cyberbullying.org/> adresinden 20 Aralık 2015 tarihinde ulaşılmıştır.
- Beran, T. & Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32 (3), 265-277.
- Bingöl, N. (2013). *Lise öğrencilerinin siber zorba ve mağdur olma davranışları ile yakın sosyal çevrelerinden algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Blair, R. J. R. (2003). Neurobiological basis of psychopathy. *The British Journal of Psychiatry*, 182(1), 5-7.

- Bonanno, R.A. & Hymel, S. (2013). Cyber bullying and internalizing difficulties: Above and beyond the impact of traditional forms of bullying. *Journal Youth Adolescence*, 42, 685-697. doi:10.1007/s10964-013-9937-1
- Ciminli, A., Kağan, M. (2016). Ergenlerde sanal zorbalık ve mağduriyetin cinsiyet, sınıf, okul değişkenleri ve kişilik özellikleriyle ilişkisinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 3(2), 14-34.
- Çiftçi, S. (2015). *Ergenlik dönemindeki öğrencilerin asilik davranışları ile siber zorba ve siber mağdur olma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Çivilidağ, A., Cooper, H.T. (2013). Ergenlerde Siber Zorba Ve Öfkenin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma: Niğde İli Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 6, 497-511. doi:10.9761/jasss_482
- Dempsey, A. G., Sulkowski, M. L., Nichols, R. and Storch, E. A. (2009). Differences between peer victimization in cyber and physical setting and associated psychosocial adjustment in early adolescence, *Psychology in the School*, 46, 962-972. doi:10.1002/pits.20437
- Dilber, Y. (2013). *Ergenlerde görülen siber zorba/mağdur yaşantılarının utanç/suçluluk ve intikam duyguları çerçevesinde incelenmesi: Bursa ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Ekiz, D. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (3.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Elmas, O., Seda, K. E. T. E., Hızlısoy, S., & Kumral, H. (2015). Teknolojik cihaz kullanım alışkanlıklarının okul başarısı üzerine etkisi. *SDÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(2), 49-54.
- Erdur-Baker, Ö. (2013). Görünümleri ve ilgili değişkenleriyle siber zorba ve siber kurbanlar, Çocuk Vakfı Yayınları, *Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı* c.1, İstanbul, ss. 277-295.
- Erdur-Baker, Ö., Kavşut, F. (2007). Cyberbullying: A new face of peer bullying. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.
- Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları, internet kullanım sıklığı ve siber zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Eroğlu, Y. (2014). *Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyeti yordayan risk etmenlerini belirlemeye yönelik bütüncül bir model önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Evegü, E. (2014). *Ergenlerde siber zorbalığın utangaçlık ve bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Feldman, M.A. (2011). *Cyber-Bullying in High School: Associated Individual and Contextual Factor of Involvement*. Doctoral Dissertation. Psychology College of Arts and Sciences University of South Florida.
- Gürsakal, S. (2012). PISA 2009 öğrenci başarı düzeylerini etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 441-452.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2009). *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*. Corwin Press, California.
- Karakaya, İ. (2009). Bilimsel araştırma yöntemleri. A. Tanrıoğen (Ed.) *Bilimsel araştırma yöntemleri içinde*, (57-83). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karlier-Soydaş, D. (2011). *Ergenlerde ebeveyn izlemesi, siber zorbalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kavuk, M. (2011). *İlköğretim öğrencilerinin siber zorba ve siber kurban olma durumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Lapidot-Lefler, N. And Dolev-Cohen, M. (2014). Comparing cyberbullying and school bullying among school students: prevalence, gender, and grade level differences. *Social Psychological Education*. 8, 112-140. doi:10.1007/s11218-014-9280-8

- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23, 1777-1791. doi:10.1016/j.chb.2005.10.005
- Makri-Botsari, E. & Karagianni, G. (2014). Cyberbullying in Greek adolescents: The role of parents. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 3241-3253. doi:10.1016/j.sbspro.2014.01.742
- Özbay, A. (2013). *Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Özdemir, S. (2015). *Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyetin, anne-baba ve akran ilişkilerine göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Pamuk, M. ve Bavlı, B. (2013). Ergenlerin siber zorbalıklarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 321-338. doi:10.7822/egt147
- Peker, A. (2015). Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık statülerini yordayan risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40, 57-75. doi:10.15390/EB.2015.4412
- Peker, A., Eroğlu Y. ve Ada, Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 185-206.
- Sarak, Ö. (2012). *Lise öğrencilerinde siber zorbalık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Schneider, S.K., O'Donnell, L., Stueve, A. & Coulter, R.W.S. (2012). Cyberbullying, school bullying, and psychological distress: A regional census of high school students. *American Journal of Public Health*, 102, 171-177. doi:10.2105/AJPH.2011.300308
- Serin, H. (2012). Ergenlerde siber zorbalık/siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Shariff, S. (2005). Cyber-dilemmas in the new millennium: school obligations to provide student safety in a virtual school environment. *Journal of Education*, 40, 467-487.
- Shariff, S. (2008). *Cyberbullying. Issues and Solutions for The School, The Classroom And the Home*, 1. Baskı, Routledge, New York.
- Soydaş, D. K. (2011). *Ergenlerde ebeveyn izlemesi, siber zorbalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tanrikulu, İ., Altun, S. A., Baker, Ö. E., & Güneri, O. Y. (2015). Misuse of ICTs among Turkish children and youth: A study on newspaper reports. *Journal of Human Sciences*, 12, 1230-1243. doi:10.14687/ijhs.v12i1.3131
- Tokunaga, R.S. (2010). Following you home from school: a critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26, 277-287. doi:10.1016/j.chb.2009.11.014
- Topçu, Ç. (2008). *The relationship of cyber bullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Türkoğlu, S. (2013). *Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Willard, N.E. (2007). *Cyberbullying And Cyberthreats: Responding To The Challenge Of Online Social Agression, Threats, And Distress*. Champaign Research Press, Illinois.

İletişim/Correspondence

Dr. Öğretim Üyesi Eyyüp ÖZKAMALI
ozkamali@gantep.edu.tr

Uzm. Psikolojik Danışman Ferhat BAYRAM
ferhatbyrm@gmail.com